

EASTERN REVIEW 2022, T. 11(2)

Piotr Skrzypek

 <https://orcid.org/0000-0002-8307-7278>

Uniwersytet Łódzki

Wydział Stosunków Międzynarodowych i Politologicznych

e-mail: UL0159481@edu.uni.lodz.pl

Porównanie sytuacji prawnej osób LGBT+ w Polsce i Hiszpanii w latach 1930–2021

Streszczenie. Tematem artykułu jest porównanie sytuacji prawnej osób LGBT+ w Polsce i Hiszpanii. Mimo, że oba kraje są członkami Unii Europejskiej, sytuacja prawna w obu krajach jest zupełnie odmienna. Hiszpania jest uznana za jeden z najbardziej liberalnych kulturowo i przyjaznych krajów wobec społeczności LGBT+ na świecie. Kultura LGBT+ odegrała znaczącą rolę w hiszpańskiej literaturze, muzyce, kinie i innych formach rozrywki, a także w kwestiach społecznych i w polityce. W badaniach ankietowanych na temat homoseksualizmu hiszpańska opinia publiczna jest oceniana jako „zdecydowanie pozytywna”, a społeczeństwo zaakceptowało homoseksualizm, co czyni go najbardziej przyjaznym dla osób LGBT+. Widoczność osób LGBT+ wzrosła również w kilku warstwach społeczeństwa, takich jak wojsko, sądownictwo i duchowieństwo.

Zdecydowanie odmienna sytuacja występuje w Polsce. Osoby nieheteroseksualne w naszym kraju stoją przed wyzwaniem prawnym, z którym nie mają do czynienia inni polscy obywatele, osoby niebędące osobami LGBT+. Według raportu ILGA-Europe z 2021 r. stan praw LGBT+ w Polsce jest najgorszy wśród krajów Unii Europejskiej. Teoretycznie Polska zapewnia osobom LGBT+ takie same prawa jak osobom heteroseksualnym w niektórych obszarach. Polskie prawo zakazuje dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na orientację seksualną. Nie istnieją jednak zabezpieczenia dla służby zdrowia, przestępstw z nienawiści i mowy nienawiści. W Polsce nie funkcjonują związki partnerskie osób tej samej płci i nie ma możliwości adoptowania dzieci. Osoby LGBT+ nie są dobrze postrzegane i są przedmiotem kpin i żartów.

Celem pracy jest więc próba analizy i porównania sytuacji osób LGBT+ w Polsce i w Hiszpanii. Autor postawił następujące pytania badawcze: czy i w jakim stopniu sytuacja osób LGBT+ w Hiszpanii uległa zmianie w okresie po uchwaleniu Konstytucji Hiszpanii w 1931 r. i wprowadzeniu nowego kodeksu karnego? Czy i w jakim stopniu uległa zmianie sytuacja osób LGBT w Polsce w analogicznym czasie? Jaka jest sytuacja prawna i postrzeganie osób LGBT+ obecnie w Hiszpanii, a jak w Polsce? Autor podjął także próbę wyjaśnienia, czym te różnice mogą być spowodowane.

Cel został zrealizowany poprzez studium literatury z lat 1930–2021 oraz analizę dokumentów. Ze względu na fakt, że poruszany temat jest ciągle aktualny, w pracy wykorzystałem artykuły naukowe, książki, ale także informacje podawane na stronach internetowych, akty prawne, korzystałem również z oficjalnych witryn organizacji pozarządowych i stowarzyszeń.

Słowa kluczowe: Homoseksualizm, LGBT+, prawa człowieka, sytuacja prawna osób LGBT+ Hiszpania, Polska.

Comparison of the legal situation of LGBT+ people in Poland and Spain in the years 1930–2021

Abstract. The subject of the article is the comparison of the legal situation of LGBT+ people in Poland and Spain. Although both countries are members of the European Union, the legal situation in both countries is completely different. Spain is recognized as one of the most culturally liberal and LGBT-friendly countries in the world, and LGBT+ culture has played a significant role in Spanish literature, music, cinema and other forms of entertainment, as well as in social issues and politics. In polls on homosexuality, Spanish public opinion is judged to be “overwhelmingly positive” and society has accepted homosexuality, making it the most LGBT+-friendly. LGBT+ visibility has also increased in several layers of the society, such as the military, the judiciary and the clergy.

The situation in Poland is definitely different. Homosexual persons in Poland face legal challenges that are not faced by other Polish citizens, non-LGBT+ persons. According to the ILGA-Europe report from 2021, the state of LGBT+ rights in Poland is the worst among the European Union countries. In principle, sexual activity of both men and women of the same sex has been legal in Poland since 1932, when the country introduced an equal age of sexual consent for homosexuals and heterosexuals. In theory, Poland provides LGBT+ people with the same rights as heterosexual people in some areas: gay and bisexual men can donate blood, gay bisexual people can openly serve in the Polish Armed Forces, and transgender people can change their legal gender after meeting certain requirements. Polish law prohibits discrimination in employment on the basis of sexual orientation. However, there are no safeguards for health care, hate crimes and hate speech. In 2019, the Constitutional Tribunal ruled that the provision of the Polish Code of Petty Offenses, which prohibits refusal to receive goods and services without “just causa”, is inconsistent with the Constitution. There are no same-sex partnerships in Poland and it is not possible to adopt children. LGBT+ people are not well perceived and are the subject of mockery and jokes.

The aim of the work is therefore an attempt to analyze and compare the situation of LGBT+ people in Poland and Spain. The author raised the following research questions: has the situation of LGBT+ people in Spain changed in the period after the adoption of the Spanish Constitution in 1931 and the introduction of the new Penal Code? Has the situation of LGBT people in Poland changed in the same period and to what extent? What is the legal situation and perception of LGBT+ people in Spain and in Poland? The author also made an attempt to explain what these differences may be caused by.

The aim of the work was achieved through the study of literature since the years 1930–2021, the analysis of documents. Due to the fact that the topic is still up-to-date, in my work I used scientific articles, books, but also information provided on websites, legal acts, I used the official websites of non-governmental organizations and associations.

Keywords: Homosexuality, LGBT, human rights, legal situation, Spain, Poland.

Wstęp

Hiszpania i Polska należą do Unii Europejskiej, w której kraje członkowskie są zobowiązane do respektowania traktatów opisujących zasady funkcjonowania państw. Wiele jednak spraw społecznych każde państwo może realizować na swój własny sposób, z zachowaniem wartości, które respektują członkowie UE. Odmiennie prawa osób LGBT+ w Polsce i Hiszpanii są jaskrawym przykładem różnic między społeczeństwami. Wydaje się, że wynikają one z historii tych państw, wpływów kulturowych, roli Kościoła katolickiego. Należy zauważyć, że społeczeństwa obydwu krajów do niedawna (jak Hiszpania) silnie katolickie mają diametralnie różny stosunek do mniejszości nieheteroseksualnej. Można przypuszczać, że ma to także związek z różną pozycją Kościoła katolickiego w obydwu państwach. Społeczeństwo polskie charakteryzuje się jednymi z najwyższych wskaźników religijności w Europie. Za ludzi wierzących uważa się ponad 90% Polaków (Portalstatystyczny, 2022). Z drugiej strony maleje grupa tych, którzy deklarują zgodne z nauczaniem Kościoła postawy moralne, szczególnie w sferze etyki seksualnej, spada także liczba uczestniczących w niedzielnych mszach. Dla wielu Kościół przestaje być autorytetem (skandale seksualne), obserwowany jest spadek jego pozytywnych ocen (przez lata deklarowało je ok. 55–60% badanych, w 2020 r. 41%, w 2021 r. 46%) (Portalstatystyczny, 2022). Mimo to pozycja Kościoła w państwie jest silna.

W Hiszpanii odsetek członków Kościoła katolickiego w ogólnej liczbie mieszkańców spada systematycznie od 2011 r. Z danych CIS wynika, że na przełomie 2010 i 2011 r. wśród mieszkańców Hiszpanii katolicy stanowili ponad 74%, w 2015 r. odsetek ten spadł do poziomu 70%, a w 2018 r. do 66% (Deon.pl, 2019). Nastąpiły niezwykle silne procesy sekularyzacyjne, wspierane od kilku lat przez państwowe ustawodawstwo. Wydaje się więc, że różna sytuacja prawna osób LGBT+ w obu państwach nie jest wolna od wątku religijnego.

Prawa lesbijek, gejų, osób biseksualnych i transpłciowych (LGBT) w Hiszpanii przeszły kilka znaczących zmian w ciągu ostatnich dziesięcioleci. XX wiek mimo uchwalenia nowej Konstytucji Hiszpanii (1931) i wprowadzenia przyjaznego kodeksu karnego (1932) nie był łaskawy dla osób nieheteroseksualnych w Hiszpanii. W epoce dyktatury generała Franco homoseksualizm był nielegalny (reforma z 1954 r. i ustawa *Ley de vagos y maleantes* [*Ustawa o włóczęgach i bandytach*]), a osoby homoseksualne wręcz więziono. Sposób stosowania prawa był wyraźnie represyjny i arbitralny. Ustawa ta została uchylona dopiero w 1979 r. (The Guardian, 2001). Postawa społeczeństwa w większej części Hiszpanii zaczęła się zmieniać po śmierci Franco pod wpływem ruchu kulturalnego znanego jako *La movida*. Wraz z rozwojem działania na rzecz praw gejų w pozostałej części Europy i na Zachodzie był ważnym czynnikiem, który uczynił Hiszpanów jednym z najbardziej tolerancyjnych społeczeństw w Europie. Być może znaczący wpływ miała także rozpoczynająca się sekularyzacja społeczeństwa.

Według socjologa Juana Marii Gonzaleza-Anleo w ostatnim stuleciu Hiszpania trzykrotnie doświadczała dużych fal ateizmu: krótko po zakończeniu wojny domowej z lat 1936–1939, w roku 1968, a także pomiędzy 1999 i 2005 r. (Deon.pl, 2019). Dzisiaj Hiszpania ma jedną z najbardziej kompleksowych polityk dotyczących praw osób LGBT+ na świecie. Niektórzy posunęli się nawet do uznania Madrytu, stolicy Hiszpanii, za „wschodzące epicentrum globalnego ruchu na rzecz praw obywatelskich LGBT+” (Kamen, 1998: 7). Twierdzenie to potwierdza fakt, że Hiszpania zapewnia równość praw mniejszościom seksualnym. Tematyka LGBT+ odegrała znaczącą rolę w hiszpańskiej literaturze, muzyce, kinie i innych formach rozrywki, także w kwestiach społecznych i polityce. Hiszpańscy reżyserzy filmowi, tacy jak Pedro Almodóvar, zwiększyli wśród międzynarodowej publiczności świadomość dotyczącą tolerancji LGBT+ w Hiszpanii.

Zupełnie inną sytuację osób LGBT+ można zaobserwować w Polsce.

Historycznie rzecz ujmując, w Polsce kodeksy wszystkich państw zaborczych takich jak Prusy, Austria czy Rosja zabraniały kontaktów homoseksualnych. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku w kraju obowiązywały kodeksy państw zaborczych. Dopiero kodeks Makarewicza z 1932 roku zniósł karalność czynów homoseksualnych. Po II wojnie światowej władze PRL nie penalizowały homoseksualizmu, ale jednocześnie represjonowały organizacje gejų i lesbijek. Przykładem takich represji jest akcja Hiacynt z 1985 roku, kiedy Służba Bezpieczeństwa infiltrowała homoseksualistów, zakładając im kartoteki (Tomasik, 2018: 38).

Głównym celem było dążenie do kompromitacji osób homoseksualnych na terenie kraju, a także negatywne przedstawienie ich w oczach opinii publicznej. W 1987 r. założono Warszawski Ruch Homoseksualny, który miał na celu obronę praw osób LGBT. Jego założycielami byli Waldemar Zboralski, Sławomir Starosta i Krzysztof Gawarkowski. Ruch ten, co w tamtym czasie było ogromnym zaskoczeniem, uzyskał wsparcie prezesa Towarzystwa Rozwoju Rodziny prof. Mikołaja

Kozakiewicza, a także prof. Jan Szczepańskiego, Daniela Passenta czy wybitnego reżysera Jerzego Kawalerowicza. Niestety, władze komunistyczne odmówiły jego rejestracji. Rok później, w 1989 r. podjęto próbę zalegalizowania tej organizacji. Dopiero 23 kwietnia 1990 r. zalegalizowano stowarzyszenie gejów i lesbijek o nazwie Stowarzyszenie Grup Lambda (Selerowicz, 1993: 26).

Była to organizacja, która działała głównie w dużych miastach, takich jak Warszawa, Kraków Wrocław czy Łódź. Celem stowarzyszenia było wsparcie gejów, lesbijek, osób biseksualnych czy transseksualnych, spotkania ze specjalistami (w tym terapeutami, psychiatrami, prawnikami), prowadzenie profilaktyki dotyczących chorób wenerycznych i uzależnień, organizowanie spotkań i dyskusji na temat środowiska LGBT+, a przede wszystkim działania zwalczające dyskryminacje i stereotypy związane z tym środowiskiem (Skrzypek, 2019: 235).

Wybór ram czasowych artykułu na analizę porównawczą, tj. od roku 1930 r., jest podyktowany faktem, że zarówno w Polsce, jak i Hiszpanii uchwalono w podobnym czasie kodeksy karne nie karzące za homoseksualizm (w Polsce kodeks Makarewicza), a więc ten sam prawny punkt wyjściowy. Jednak 90 lat później sytuacja osób LGBT w obydwu państwach różni się diametralnie.

Sytuacja prawna osób LGBT w Hiszpanii – zmiany prawne i społeczne

Tło historyczne

Sytuacja prawna osób LGBT+ w Hiszpanii jest wynikiem ewolucyjnych przemian polityczno-obyczajowych, jakie zachodziły przez wieki na tym terenie. Szczególnie ważne dla współczesnej sytuacji osób nieheteronormatywnych były jednak czasy II Republiki Hiszpańskiej. W grudniu 1931 r. uchwalono nową Konstytucję Hiszpanii, która stanowiła, że Hiszpania jest republiką opartą na zasadach wolności i sprawiedliwości. Gwarantowała szeroki zakres swobód obywatelskich, jak choćby równość wszystkich Hiszpanów wobec prawa, powszechny system wyborczy, równość kobiet i mężczyzn. Przyznano prawo do rozwodów, co oznaczało możliwość rozwiązania małżeństwa. Chroniona była własność prywatna, chociaż konstytucja przyznawała państwu prawo do nacjonalizacji własności za odszkodowaniem. Znoszono subwencje dla Kościoła katolickiego. W 1932 r. opublikowano nowy kodeks karny, w którym nie wspomniano o homoseksualizmie, ale zalegalizowano stosunki seksualne między mężczyznami, z wyjątkiem armii. W lipcu 1936 r. gen. Francisco Franco dokonał zamachu stanu i sytuacja osób nieheteronormatywnych zaczęła się zmieniać. Homoseksualizm był uważany za niebezpieczeństwo dla reżimu Franco, który próbował przedstawić tożsamość

Hiszpanii na arenie światowej jako kraj całkowicie zmaskulizowany. Nacjonalistyczny i autorytarny charakter tego reżimu był zdecydowanie konserwatywny i podkreślał znaczenie ról płciowych i rodziny. To rozumowanie skłoniło do stworzenia tzw. prawa włóczęgów i bandytów w latach 30 XX wieku, prawa niebezpieczeństwa społecznego oraz prawa „rehabilitacji” w 1970 r. Prawo to pozwalało rządowi wysyłać osoby skazane za bycie gejem do więzienia lub zakładu psychiatrycznego, często stosując terapię szokową jako główną formę leczenia (Haggerty, Zimmerman, 1999: 723). Było to uzasadnione „koniecznością” po tym, jak Franco postanowił uwzględnić orientację seksualną jako chorobę psychiczną i „zagrożenie społeczne” dla społeczeństwa hiszpańskiego (Spencer, 1996: 238).

Podobnie jak w wielu innych krajach w Europie, w Hiszpanii homoseksualizm był tolerowany, kiedy pozostawał niewidoczny dla opinii publicznej. Pojawienie się nacjonalistycznej polityki i wczesny wpływ psychiatrii i medykalizacji homoseksualizmu podczas władzy generała Franco doprowadziły do stygmatyzacji osób nieheteronormatywnych jako osób zbędnych. W okresie Francisca Franco ważnym celem rządu był wzrost prokreacji i wyidealizowana hiszpańska rodzina, faworyzująca tradycyjny model matki i ojca – każdy inny model rodziny, poza wąską heteronormatywną kategorią (mężczyzny macho i podległej mu kobiety) był zły (Martinez, Dodge, 2010: 226). W prawodawstwie hiszpańskim w tym okresie historycznym uważano, że osoby nieheteroseksualne mają „skłonność do przestępstw” i nie podejmowano problematyki homoseksualizmu aż do lat 50. XX w.

Śmierć generała Franco sprawiła, że sytuacja osób LGBT+ w Hiszpanii zaczęła się zmieniać, ewoluowała wraz ze przemianami politycznymi. Stronictwo Izquierda Unida (IU) była pierwszą partią hiszpańską, której manifest wyborczy z 1986 r. obejmował już całą sekcję poświęconą problemom osób homoseksualnych. Rywalizowanie różnych partii o zwycięstwo wyborcze w latach 80. stało się ważnym momentem dla aktywistów LGBT+ na rozpoczęcie rokowań z partiami politycznymi, które chciały ich wsparcia wyborczego. Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza (PSOE), socjalistyczna partia centrolewicowa, promowała integrację Hiszpanii z Europą w celu dalszego rozwoju gospodarczego. Niewielka współpraca między grupami PSOE i gejowskimi występowała do 1993 r., kiedy to w obliczu malejącej popularności partia postanowiła zmienić program i swoją politykę, aby uzyskać większe poparcie ze strony hiszpańskiego elektoratu. W latach 1994–1995 ostatni rząd lewicowy dekady uchwalił szereg przepisów, które pośrednio poprawiły status prawny osób LGBT+, w tym świadczenia mieszkaniowe i świadczenia socjalne dla par osób tej samej płci (Encarnacion, 2020: 47).

Społeczność LGBT+ ponadto dążyła również do pełnego zrównania praw osób nieheteronormatywnych i heteroseksualnych. Wśród argumentów świadczących za legalizacją związków partnerskich i małżeństw jedнопłciowych, które wymieniała ta społeczność, znajdowały się postulaty dotyczące równości mniejszości seksualnych wedle zasady, iż każdy ma prawo do miłości, wolności i samodzielnego wyboru

swojej drogi życiowej. Ustanawiana przez państwo instytucja małżeństwa nie powinna być ograniczana przez wpływy ideologiczno-religijne, lecz musi uwzględniać potrzeby wszystkich obywateli – również mających odmienne zapatrywanie na życie, jakie chcą prowadzić. Ponadto, niechęć do przyznania pełni praw mniejszościom seksualnym wiązała się z brakiem wiedzy seksuologicznej i powszechnie panującymi homofobicznymi uprzedzeniami (Calvo Borobia, 2011).

Wydaje się, że największy wpływ na kształtowanie prawodawstwa sprzyjającego osobom LGBT+ miały rządy wywodzące się z Hiszpańskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej PSOE (*Partido Socialista Obrero Español*). Stronnictwo to zostało założone już w 1879 r., a w czasach generała Franco (1939–1977) zostało zdelegalizowane. Po przywróceniu demokracji PSOE została jedną z głównych sił politycznych Hiszpanii, która w latach 1982–1996, 2004–2011 i od 2018 r. sprawowała rządy. W 2001 r. nowym sekretarzem generalnym został José Luis Rodríguez Zapatero, który postanowił odnowić partię. Na rezultaty nie trzeba było długo czekać. Już w roku 2003 PSOE wygrała wybory samorządowe, a w listopadzie 2003 r. zwyciężyła w regionalnych wyborach w Katalonii, zawiązując sojusz z ugrupowaniami *Esquerra Republicana de Catalunya* (ERC) oraz *Iniciativa per Catalunya* (ICV). W 2004 r. PSOE wygrała wybory i na czele rządu stanął Jose Luis Rodriguez Zapatero. Dla osób LGBT+ najważniejszym stał się wkrótce fakt, że w wyniku działań PSOE i samego premiera w Hiszpanii zalegalizowano w 2005 r. małżeństwa jedнопłciowe. Hiszpański parlament zatwierdził ustawę legalizującą małżeństwa osób tej samej płci, czyniąc Hiszpanię drugim krajem, który wyeliminował wszelkie prawne rozróżnienia między związkami osób tej samej płci i związkami osób heteroseksualnych. Ustawa przyjęta głosami 187 za i 147 przeciw stanowi, że pary będą miały te same prawa, w tym swobodę zawierania małżeństw i adopcji dzieci, niezależnie od płci (Thompson, 2007: 307).

Sytuacja prawna i społeczna osób LGBT

Sytuacja prawna osób LGBT w Hiszpanii wynika z art. 14 Konstytucji, który mówi, że „Hiszpanie są równi wobec prawa. Niedopuszczalna jest wszelka dyskryminacja z powodu pochodzenia, rasy, płci, religii, poglądów albo jakichkolwiek innych osobistych lub społecznych warunków lub okoliczności”. Artykuł ten proklamuje równość prawną wszystkich obywateli hiszpańskich, dyskryminacja ze względu na orientację seksualną jest ujęta jako „stan osobisty lub okoliczności”. Określenie to zostało utrzymane w mocy przez hiszpański Trybunał Konstytucyjny. Ponadto zasada niedyskryminacji ze względu na orientację seksualną została włączona do kilku przepisów prawa hiszpańskiego dotyczących ochrony azyłowej, prywatnego i publicznego zatrudnienia, ochrony zdrowia, edukacji, organów Bezpieczeństwa Państwa, danych osobowych, sportu, komunikacji, zakładów karnych (w tym pozytywne działania na rzecz ochrony więźniów transpłciowych). Artykuł 16 Konstytucji wzmacnia te wolności stanowiąc, że

1. Zapewnia się jednostkom i wspólnotom wolność w sferze ideologii, religii i kultu. Korzystanie z tych wolności podlega tylko takim ograniczeniom, jakie są konieczne dla utrzymania ładu publicznego chronionego przez ustawę. 2. Nikt nie może być zobowiązany do składania oświadczeń co do swej ideologii, religii lub swych przekonań. 3. Żadne wyznanie nie ma charakteru państwowego. Władze publiczne uwzględniają przekonania religijne społeczeństwa hiszpańskiego i utrzymują wynikające z tego stosunki współpracy z Kościołem Katolickim i pozostałymi wyznaniaми (Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, 2011).

Hiszpania była trzecim krajem na świecie, który zalegalizował małżeństwa osób tej samej płci w 2005 r., zrównał prawa związków heteroseksualnych i nieheteroseksualnych, w tym adopcję dzieci, spadki, emerytury i ulgi podatkowe. W listopadzie 2012 r. Sąd Najwyższy Hiszpanii utrzymał w mocy ustawę nr 13/2005 z dnia 1 lipca zmieniającą hiszpański kodeks cywilny w zakresie prawa do zawarcia małżeństwa, stwierdzając, że konstytucja musi być interpretowana szeroko i w elastyczny sposób, aby dostosować się do ewolucji społecznej. Od 2005 r. ponad 28 000 gejów i lesbijek wzięło ślub, a większość Hiszpanów popiera równe prawa małżeńskie (Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, 2011). W parlamencie przyjęto także inne akty prawne ułatwiający życie osób LGBT+. Na przykład ustawa nr 3/2007 z dnia 15 marca reguluje sprostowanie wpisów do rejestru dotyczących płci danej osoby. Ustawa ta zapewnia prawne uznanie preferowanej płci osoby transpłciowej i procedury zmiany nazwiska, wzmianki o płci osoby transpłciowej w aktach urodzenia, dowodach osobistych, paszportach i innych dokumentach urzędowych.

Regionalne Prawo Baskijskie (nr 14/2012, z dnia 28 czerwca), oraz Prawo Nawarry (12/2009, z dnia 19 listopada) w sprawie niedyskryminacji ze względu na tożsamość płci i uznanie praw osób transpłciowych określają politykę publiczną związaną z osobami transpłciowymi w tych regionach. Parlamente Andaluzji (ustawa nr 2/2014) i Wysp Kanaryjskich (ustawa nr 8/2014) uchwaliły podobne rozwiązania. Ponadto parlament Galicji przyjął w kwietniu 2014 r. pierwszy specjalny program regionalny *Ustawa o przeciwdziałaniu dyskryminacji osób LGBT+* (ustawa nr 2/2014), a następnie w październiku 2014 r. podobna ustawa została przyjęta przez parlament Katalonii (ustawa 11/2014). Dodatkowo przyjęto ustawę o zwalczaniu homofobii, bifobii i transfobii. Motyw uprzedzenia związany z tożsamością seksualną lub płciową może być brany pod uwagę jako okoliczność obciążająca przy popełnianiu przestępstwa (art. 22 ust. 4 kodeksu karnego *Prawo organiczne 10/1995*). Rząd hiszpański wykazał zaangażowanie na rzecz przestrzegania i umacniania praw człowieka wobec osób LGBT+. Rada Ministrów w dniu 17 maja 2013 r. zatwierdziła Deklarację Rządu w sprawie Międzynarodowego Dnia przeciwko Homofobii i Transfobii (Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, 2011). Ponadto rząd poparł również stanowisko, aby z Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowia pod auspicjami Światowej Organizacji Zdrowia usunąć np. transpłciowość jako jednostkę chorobową (Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, 2011).

Ważnym kierunkiem działania rządu jest chęć tworzenia społeczeństwa obywatelskiego poprzez promowanie dialogu i debaty z administracją publiczną, na przykład za pośrednictwem Rady Organizacji Pozarządowych (NGOs). Podjęto wysiłek, aby zachęcić organizacje non-profit (w tym organizacje LGBT+) do udziału w opracowywaniu polityk społecznych. Konsekwencją byłby udział w rządowych dotacjach przydzielanych organizacjom społecznym, w tym organizacjom zajmującym się dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Podstawową korzyścią takiego rozwiązania jest fakt, że dotacja przynosi korzyści organizacjom społecznym, dając finansowanie na opracowanie konkretnych programów społecznych, w tym programów dotyczących osób LGBT+. O łącznej kwocie dotacji dla organizacji społecznych decydują co roku podatnicy. Ponadto kwota dotacji pokrywa koszty zarządzania i zatrudniania personelu przez organizacje społeczne. Również współpraca rządu z samorządami wyznacza pewien kierunek antydyskryminacyjny osób LGBT+. Instytut Kobiet i równego Traktowania, przy współpracy z Hiszpańską Federacją Gmin i Prowincji, ogłosiły konkurs na lokalne dobre praktyki w dziedzinie polityki i programów na rzecz równości i niedyskryminacji, w tym na manifest LGBT+. Miało to na celu zwrócenie uwagi na problemy dyskryminacji w środowisku lokalnym i włączenie społeczności w ich rozwiązywanie (Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, 2011). Także wśród młodzieży przeprowadzane są internetowe kampanie informacyjne mające na celu promowanie równego traktowania i niedyskryminacji m.in. ze względu na orientację seksualną i tożsamości płciową. Na przykład kampania przeprowadzona pod nazwą „Yosoytu. Mezclate” w 2013 r. objęła stronę internetową, materiały edukacyjne, działania informacyjne w sieci społecznościowej i konkurs artystyczny (muzyka, fotografia i eseje). W 2021 r. wznowiono kampanię pod nazwą „YoSoyTu” (Pluralidad, 2021).

Sytuacja osób LGBT w Polsce – zmiany prawne i społeczne

Osoby LGBT+ w Polsce stoją przed wyzwaniem prawnymi, których nie doświadczają mieszkańcy heteroseksualni. Według raportu ILGA-Europe 2020 stan praw osób LGBT w Polsce jest najgorszy wśród krajów Unii Europejskiej (Rainbow Europe Ranking, 2022; *Annual review...*, 2022).

Ranking ILGA Europe to najważniejszy europejski ranking (kraje UE) badający poziom równouprawnienia osób LGBTI (lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych i interpłciowych) żyjących w Europie. Ranking nie jest badaniem opinii publicznej, ale oceną stanu faktycznego w krajach UE. Bierze pod uwagę sześć kategorii: 1. równość i zakaz dyskryminacji, 2. rodzina, 3. wolność zgromadzeń, zrzeszania i ekspresji, 4. przestępstwa z nienawiści i mowa nienawiści, 5. uzgadnianie płci i integralność cielesna, 6. prawo do azylu. Po trzech latach utrzymywania się

na przedostatnim miejscu wśród krajów Unii Europejskiej Polska spadła na miejsce ostatnie z wynikiem 16 proc. Najwyżej w rankingu po raz kolejny znajduje się także katolicka Malta z wynikiem 89 proc. (Ciastoch, 2020).

Rzecznik Praw Obywatelskich w latach 2015–2021 Adam Bodnar już w roku 2019 zabrał głos, zauważając, że

Na mocy Konstytucji RP oraz obowiązujących w Polsce przepisów prawa międzynarodowego dyskryminacja ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową jest jednoznacznie zakazana. **Faktyczna ochrona prawna przed tego rodzaju dyskryminacją uzależniona jest jednak od brzmienia przepisów szczegółowych**, których funkcję pełni w polskim systemie prawnym przede wszystkim ustawa o równym traktowaniu. Zakres gwarantowanej przez nią ochrony jest natomiast niewystarczający w odniesieniu do osób LGBT, a chociaż ustawa wdraża przepisy antydyskryminacyjne wyznaczone przez dyrektywy UE, należy stwierdzić, że pozostaje w sprzeczności z międzynarodowymi standardami w zakresie równej ochrony prawnej przysługującej ofiarom dyskryminacji. Ochrona przed dyskryminacją ze względu na orientację seksualną jest ograniczona w obszarze dostępu do usług, edukacji czy zdrowia. W szczególności, uniemożliwienie dochodzenia odszkodowania z art. 13 ust. 1 ustawy o równym traktowaniu w obszarach innych niż zatrudnienie (Biuletyn RPO, 2019).

Stosunki seksualne osób tej samej płci między mężczyznami i kobietami są w Polsce legalne, co zostało oficjalnie ustanowione w 1932 r.; oraz wprowadzono równy wiek przyzwolenia dla osób niehetero- i heteroseksualnych, który ustalono na 15 lat. W pewnych obszarach Polska przyznaje osobom LGBT+ takie same prawa jak heteroseksualistom: geje i osoby biseksualne mogą oddawać krew, mogą otwarcie służyć w polskich siłach zbrojnych, a osoby transpłciowe mogą zmienić płeć prawną po spełnieniu określonych warunków, w tym po hormonalnej terapii zastępczej. W celu dokonania prawnej korekty płci na gruncie prawa polskiego zgodnie z art. 189 kodeksu prawa cywilnego niezbędny jest wyrok sądu. Wyrok sądu o ustalenie płci jest podstawą do dokonania korekty imienia i nazwiska, wpisania wzmianki o korekcie płci w aktach prawa cywilnego, wydania numeru PESEL, wymiany dowodu osobistego, paszportu oraz prawa jazdy. Tożsamość płciowa i jej możliwość zmiany została zaakceptowana przez Sąd Najwyższy w 1991 r. Polskie prawo zabrania dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na orientację seksualną, nie ściga jednak za przestępstwa z nienawiści i mowę nienawiści na tle orientacji seksualnej. Przykładem może być wyrok Trybunał Konstytucyjnego, który orzekł, że niekonstytucyjny jest zapis w polskim kodeksie wykroczeń, który delegalizował odmowę dostarczenia towarów i usług bez „uzasadnionej przyczyny” – sprawa drukarza, który odmówił wykonania roll-upu dla fundacji LGBT+ ze względu na swoje przekonania (Biuletyn RPO, 2019).

Polskie społeczeństwo ma konserwatywne poglądy na kwestie związane z prawami osób LGBT+. Większość ludności Polski należy do Kościoła katolickiego i na publiczny odbiór i akceptację społeczności LGBT+ duży wpływ mają

katolickie doktryny moralne. Artykuł 18 Konstytucji RP stanowi, że „małżeństwo jako związek mężczyzny i kobiety znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”. Według kilku prawników artykuł ten zakazuje związków jednopłciowych w formie małżeństwa. Sąd Najwyższy, Trybunał Konstytucyjny i Naczelny Sąd Administracyjny orzekły, że art. 18 Konstytucji ogranicza instytucję małżeństwa do par osób przeciwnej płci i że legalizacja małżeństw osób tej samej płci wymagałaby zmiany konstytucji. Polska również nie uznaje związków cywilnych, choć dyskusja na ten temat trwa. W okresie poprzedzającym wybory parlamentarne w Polsce w 2015 r. rządząca partia Prawo i Sprawiedliwość zajęła stanowisko antyimigracyjne, a w okresie poprzedzającym wybory parlamentarne w Polsce w 2019 r. skoncentrowała się na przeciwdziałaniu rzekomej zachodniej „ideologii LGBT+”. W Polsce do kwietnia 2020 r. 100 gmin (w tym 5 województw), obejmujących ok. jednej trzeciej terytorium kraju, nieoficjalnie ogłosiło się „strefami wolnymi od LGBT+”. Działo się to za sprawą polityków rządzącej partii Prawo i Sprawiedliwość (Business Insider, 2021).

Akceptacja osób LGBT+ w polskim społeczeństwie wzrosła w latach 90. i na początku 2000 r., głównie wśród ludzi młodych i mieszkających w dużych miastach, takich jak Warszawa czy Kraków. Istnieje znacząca scena gejowska z klubami w całym kraju, z których większość znajduje się głównie w obszarach miejskich. Istnieje również kilka organizacji zabiegających o prawa gejów, z których dwie największe to Kampania Przeciw Homofobii i Lambda. Sondaże dotyczące publicznego postrzegania praw osób LGBT+ w Polsce są kontrowersyjne, wiele z nich wykazuje duże poparcie dla rejestrowanych związków partnerskich i wyraża tendencję wzrostu poparcia dla zarejestrowanych związków partnerskich i małżeństw osób tej samej płci. Wiele lewicowych i liberalnych partii politycznych, a mianowicie Sojusz Lewicy Demokratycznej, Partia Pracy, Partia Socjaldemokratyczna, Twój Ruch, Nowoczesna, Razem i Wiosna, wyraziły poparcie dla ruchu na rzecz praw gejów. Pojedyncze głosy poparcia można znaleźć także w centroprawicowej Platformie Obywatelskiej. Jak jednak wynika z badań,

W ciągu zaledwie kilku lat poprzedni pozytywny trend rosnącej akceptacji został całkowicie odwrócony przez powszechną, agresywną homo- i transfobiczną propagandę. Obserwowane zmiany są niszczącą konsekwencją publicznego bicia osób LGBT+ przez prawicowych polityków podczas ostatniej kampanii wyborczej, wspomaganą przez radykalne organizacje fundamentalistyczne i duchowieństwo (Raport Kampanii Przeciw Homofobii, 2019–2020).

Jak już wspomniano,

w Polsce artykuł 32 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zakazuje wszelkiej dyskryminacji, w tym dyskryminacji związanej z płcią, orientacją seksualną czy tożsamością płciową. Przepisy prawne, które mają chronić osoby ze względu na orientację seksualną zostały wprowadzone jedynie na poziomie ustaw i dotyczą tylko kwestii

stosunków pracy, przy czym jedynie orientacja seksualna została wskazana na poziomie polskiego prawa pracy (Skrzypek, 2019: 236).

Sąd Okręgowy w Warszawie wydał 29 września 2020 r. historyczne orzeczenie w sprawie Joanny Żelek, transpłciowej kobiety, która pozwała swojego niedoszłego pracodawcę za dyskryminację w dostępie do pracy ze względu na tożsamość płciową. W wyroku Sąd potwierdził, że kobieta doznała dyskryminacji bezpośredniej i molestowania ze strony firmy ochroniarskiej w trakcie rekrutacji na stanowisko recepcjonistki. Minister Sprawiedliwości, Prokurator Generalny złożył jednak skargę nadzwyczajną od tego przełomowego wyroku (Quer, 2021).

Zasadniczo, ustawodawstwo antydyskryminacyjne w tej sferze obejmuje dostęp do zatrudnienia i awansów, problematykę zwolnień, kwestie płac, przypadków molestowania oraz innych form dyskryminacji. Jest ono uregulowane w takich aktach prawnych jak Kodeks Pracy, Ustawa o Promocji Zatrudnienia i Instytucjach Rynku Pracy oraz Ustawa Równościowa. Wszystkie te akty prawne zakazują jakiegokolwiek dyskryminacji w tych obszarach. Jednak nie funkcjonują publiczne programy wspierania zatrudnienia osób homoseksualnych i transpłciowych (Skrzypek, 2019: 238). Niestety nie istnieje skuteczna ochrona osób LGBT+ przed przestępstwami z nienawiści. Chociaż przestępstwa te występują w Kodeksie Karnym i obejmują przestępstwa które są zabronione i ścigane z urzędu na drodze postępowania karnego, to nie ma wśród nich przestępstw spowodowanych nienawiścią ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową ofiary (Skrzypek, 2019: 236).

Z drugiej strony brak zaufania do państwa powoduje niechęć osób LGBT+ do zgłaszania przestępstw. Uczestnicy meldowali jedynie o 2,5% przestępstw, których padli ofiarą. Bardzo niski poziom raportowania do Policji wynika z braku zaufania do skuteczności tej formacji (51%) oraz braku przekonania, że zgłoszenia będą traktowane poważnie (35%). Niechęć ta często jest efektem wcześniejszych złych doświadczeń, ponieważ funkcjonariusze często ignorują sprawy i starają się przekonać ofiary, by nie składały oficjalnych doniesień (Skrzypek, 2019: 236), co ma poważne skutki dla osób LGBT. Ostatni raport Kampanii Przeciw Homofobii informuje, że o ponad połowę wzrosła liczba osób LGBT+, które deklarują, że doświadczają poważnych objawów depresji. Obecnie prawie co drugi uczestnik badania (44%) jest dotknięty takimi objawami, w porównaniu do 28% w 2017 r. Ponad połowa badanych (55%) zadeklarowała, że doświadczyła myśli samobójczych (wzrost z 45% obserwowanych w 2017 r. i 38% w 2012 r.). Zjawisko to szczególnie silnie manifestuje się u uczestników, którzy mieszkają/mieszkali w tzw. strefach wolnych od LGBT (Raport Kampanii Przeciw Homofobii, 2019–2020).

Edukacja, ochrona zdrowia czy prawa małżeńskie osób LGBT+ w Polsce nie są chronione prawnie przed dyskryminacją ze względu na orientację seksualną

czy tożsamość płciową. Prawodawstwo polskie nie reguluje praw i obowiązków par pozostających poza związkiem małżeńskim. Nie są rozwiązane kwestie dotyczące praw par jedнопłciowych. Pary żyjące poza związkiem małżeńskim są traktowane jako osoby obce. Pomimo złożenia w 2003 r. projektu, który by legalizował tylko związki partnerskie, został on odrzucony w I czytaniu. W 2011 r. projekt ustaw dotyczącego legalizacji związków partnerskich osób tej samej płci także został odrzucony. Skutkuje to tym, że związki partnerskie nie są uznawane w polskim prawie. Utrudnione jest również uznanie zawartych poza granicami kraju związków partnerskich lub małżeństw. Odmowy te uzasadnia się tym, że w polskim prawodawstwie nie istnieje możliwość zawarcia małżeństwa przez osoby różnej płci. W 2020 r. Rzecznik Praw Obywatelskich uznał, że brak możliwości legalizacji w Polsce związków jedнопłciowych narusza art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (Biuletyn Informacji Publicznej RPO, 2020). Zobowiązuje on do zapewnienia wszystkim osobom ochrony prawa do życia prywatnego i rodzinnego.

W polskim prawie jak dotąd nie było kwestii dotyczących orientacji seksualnej rodziców, którzy chcą adoptować dzieci. Jedyną przesłanką, która miała decydować o ukształtowaniu takich stosunków, miało być dobro dziecka adoptowanego. Przesłanka ta nie jest w żaden sposób uwzględniana w polskim prawodawstwie, tak jeśli chodzi o kodeks cywilny, kodeks rodzinny czy opiekuńczy. Dotyczy to kwestii adopcji jak i opieki sprawowanej nad dzieckiem. 11 marca 2021 r. Minister Sprawiedliwości i Prokurator Generalny Zbigniew Ziobro poinformował o powstaniu projektu ustawy, którego celem jest uniemożliwienie adopcji dzieci przez pary jedнопłciowe (Kampania Przeciw Homofobii, 2021). Wcześniej, bo już w czasie kampanii prezydenckiej w 2020 r., Andrzej Duda podpisał projekt zmiany konstytucji, który wprowadza do ustawy zasadniczej zapis, że wykluczona jest adopcja dziecka przez osobę pozostającą w związku jedнопłciowym (Dziennik Gazeta Prawna, 2020).

W kwestiach związanych z edukacją nie ma odpowiednich programów i polskich przepisów prawnych, które dążyłyby do równego traktowania w szkołach i na uczelniach wyższych. Problem ten nie jest dostrzegany przez organy kontrolujące szkołę, takie jak kuratoria oświaty czy organy zarządzające szkołą – gminy czy powiaty. Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie zwracał się do ministra edukacji narodowej w sprawie konieczności wdrożenia edukacji antydyskryminacyjnej i potrzeby uzupełnienia podstawy programowej o tematykę praw człowieka i równego traktowania (Wystąpienia RPO do Ministra Edukacji Narodowej). Także kwestie medyczne wymagają prawnych uregulowań. Jak wynika z badań zleconych przez Rzecznika Praw Obywatelskich, jednym z najczęściej zgłaszanych przez nieheteroseksualnych pacjentów problemów jest kwestionowanie ich praw w odniesieniu do osób bliskich, partnerów tej samej płci (Biuletyn RPO, 2014). Zestawienie antydyskryminacyjnych regulacji prawnych w obydwu krajach przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Zestawienie obszarów równego traktowania i antydyskryminacyjnych regulacji prawnych

Obszary równego traktowania	Hiszpania	Polska
Zasada niedyskryminacji ze względu na orientację seksualną	Konstytucja Hiszpanii	Konstytucja Polski
Zasada niedyskryminacji dotycząca: a) prywatnego i publicznego zatrudnienia	Prawo hiszpańskie	Prawo polskie
b) ochrony zdrowia	Prawo hiszpańskie	Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania
c) edukacji	Prawo hiszpańskie	jw.
d) ochrony danych osobowych	Prawo hiszpańskie	jw.
e) sportu	Prawo hiszpańskie	Nie ma
f) komunikacji	Prawo hiszpańskie	jw.
g) przebywania w zakładach karnych	Prawo hiszpańskie	Nie ma
Legalizacja małżeństw tej samej płci	Ustawa nr 13/2005 z dnia 1 lipca 2005 r.	Nie ma
Zrównanie praw związków nieheteroseksualnych i heteroseksualnych (adopcja dzieci, emerytury, spadki, ulgi podatkowe)	Ustawa nr 13/2005 z dnia 1 lipca 2005 r.	Nie ma
Sprostowanie wpisów do rejestru dotyczących płci danej osoby	Prawo hiszpańskie (Ustawa nr 3/2007 z dnia 15 marca 2007 r.)	Nie ma

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski i podsumowanie

W Polsce osoby nieheteronormatywne *de facto* nie mają takich samych praw jak osoby heteroseksualne. Można powiedzieć, że są one dyskryminowane w porównaniu z osobami heteroseksualnymi. Osoby LGBT+ nie mają prawa do zawarcia związku partnerskiego. Nie istnieje ono w polskim prawodawstwie. Nie mają także prawa do adopcji dzieci. Małżeństwa nieheteroseksualne są pozbawione prawa do dziedziczenia majątku i praw spadkowych. Podobny problem istnieje w kwestiach

medycznych. Osoby nieheteronormatywne nie mają prawa do odwiedzin w szpitalu czy informacji o stanie zdrowia na zasadach rodziny, w czasie gdy partner choruje. W kwestiach zatrudnienia nie funkcjonują programy dotyczące równouprawnienia w zatrudnieniu, które tej grupie społecznej mogłyby pomóc. Polska jest dopiero na początku drogi zrównania praw osób nieheteroseksualnych i heteroseksualnych. Ponadto samo społeczeństwo nie jest tolerancyjne, nie wykazuje empatii, nie popiera związków jedнопłciowych. Ze strony polityków prawicowych padają wypowiedzi, a nawet są podejmowane działania dyskryminujące osoby LGBT+. Również część hierarchów kościelnych jest wobec tej grupy społecznej nieprzychylnie nastawiona. Ta postawa jest często propagowana na antenie Radia Maryja czy Telewizji Trwam.

Z kolei w Hiszpanii prawa lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych przeszły kilka znaczących zmian w ciągu ostatnich dziesięcioleci, w szczególności po śmierci dyktatora Franco, stając się przykładem równouprawnienia ze względu na orientację seksualną. Osoby nieheteroseksualne mają prawo do zawarcia związku małżeńskiego i do adopcji dzieci. Nie funkcjonuje tu żadnego rodzaju dyskryminacja ze względu na tożsamość płciową.

Hiszpania została uznana za jeden z najbardziej liberalnych kulturowo i przyjaznych osobom LGBT krajów na świecie, a tematyka LGBT+ odegrała znaczącą rolę w hiszpańskiej literaturze, muzyce, kinie, a także w kwestiach społecznych i polityce. Badania opinii publicznej na temat homoseksualizmu wykazują, że jest zdecydowanie pozytywna, a badanie przeprowadzone przez Pew Research Center już w 2013 r. wskazało, że ponad 88%obywateli Hiszpanii zaakceptowało homoseksualizm, co czyni go najbardziej przyjaznym dla osób LGBT+ spośród 39 ankietowanych krajów. Widoczność osób LGBT+ wzrosła również w takich obszarach, jak wojsko, sądownictwo, a nawet duchowieństwo. Jednak w innych dziedzinach, np. sport, społeczność LGBT+ pozostaje dalej zmarginalizowana. Hiszpańscy reżyserzy filmowi, tacy jak Pedro Almodóvar, zwiększyli wśród międzynarodowej publiczności świadomość dotyczącą tolerancji LGBT+ w Hiszpanii. W 2007 r. Madryt był gospodarzem corocznej uroczystości Europride, a w 2017 r. World Pride. Miasta Barcelona i Madryt mają również reputację dwóch najbardziej przyjaznych LGBT+ miast na świecie. Hiszpańska wyspa Gran Canaria znana jest jako cel turystyczny osób LGBT+.

Podsumowując, można stwierdzić, że sytuacja prawna i społeczna osób LGBT+ w Hiszpanii i Polsce różni się zasadniczo. Sytuacja prawna tych osób w Polsce raczej się nie zmieni, dopóki rządy w państwie będzie sprawowała prawica. Podobny trend był widoczny w Hiszpanii za czasów premiera Jose Marii Aznara. Kiedy w tym państwie do władzy doszła Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza, a jej lider Jose Luis Rodriguez Zapatero został premierem, uchwalono przełomowe dla osób LGBT+ prawa. Z drugiej strony społeczeństwo hiszpańskie po czasach wojny domowej, dyktatury generała Franco, słabnącej roli Kościoła popierającego Franco i wciąż pozostających w pamięci prześladowaniach osób LGBT dojrzało do akceptacji równych praw dla obywateli niehetero i heteroseksualnych.

W Polsce sytuacja osób LGBT+ od roku 2016 znacząco się pogorszyła, obniżył się poziom społecznej akceptacji osób innych niż osoby heteroseksualne. Strefy wolne od LGBT+, wypowiedzi polityków, w tym wiecowa wypowiedź prezydenta w Brzegu, wypowiedzi biskupa M. Jędraszewskiego o osobach LGBT+, wszystko to stygmatyzuje te osoby, które w Polsce wręcz obawiają się przyznać do swoich orientacji seksualnych. Społeczna akceptacja odmienności tożsamości seksualnej jest w Polsce na bardzo niskim poziomie. Wystarczy wspomnieć, że sami rodzice nie akceptują swoich nieheteronormatywnych dzieci, którym biologicznie przekazali właśnie te orientacje seksualne. W polskim kinie czy książkach nie podejmuje się zasadniczo problemów osób nieheteronormatywnych, nie przybliża się tej mniejszości większości heteroseksualnej. Być może ta sytuacja się zmieni w przypadku, kiedy wybory w 2023 r. do parlamentu wygrają proeuropejskie partie opozycyjne do partii PiS. Z drugiej strony wydaje się, że społeczeństwo polskie (a więc i posłowie) nie jest przygotowane do zrównania praw osób nieheteronormatywnych i heteroseksualnych, co niewątpliwie utrudni potencjalny proces legislacyjny.

Bibliografia

- Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans and intersex people in Europe and Central Asia*. 2022, <http://www.rainbow-europe.org> (dostęp 2023).
- Biuletyn Informacji Publicznej RPO. *Nieuregulowanie związków jednopłciowych w Polsce narusza ochronę prawa do życia prywatnego. Stanowisko RPO do EPTC* (dostęp 27.10.2020).
- Biuletyn Informacji Publicznej RPO. *RPO do TK: karanie za bezzasadną odmowę usługi jest zgodne z konstytucją*, 3.04.2018, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-do-tk-karanie-za-bezzasadn%C4%85-odmow%C4%99-us%C5%82ugi-jest-zgodne-z-konstytucj%C4%85>.
- Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich. 2014. *Równe traktowanie pacjentów – osoby nieheteroseksualne w opiece zdrowotnej*. Nr 7. Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka. Nr 14. Warszawa: Wydawnictwo: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich. 2019. *Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce. Międzynarodowy standard ochrony praw człowieka osób LGBT i stan jego przestrzegania z perspektywy Rzecznika Praw Obywatelskich*. Nr 6. Zasada Równego Traktowania. Prawo i praktyka. Nr 27. Warszawa: Wydawnictwo: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.
- Business Insider. *Polscy aktywiści kontra strefy wolne od LGBT*, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/polscy-aktywisci-kontra-tzw-strefy-wolne-od-lgbt/syw4dz8> (dostęp 5.12.2021).
- Calvo Borobia, K., Trujillo, G. 2011. Fighting for love rights: Claims and strategies of the LGBT movement in Spain. *Sexualities* 14(5), s. 562–579. <https://doi.org/10.1177/1363460711415330>

- Ciastoch, M. 2020. *Polska najbardziej homofobicznym krajem Unii Europejskiej*, <https://noizz.pl/lgbt/polska-najbardziej-homofobicznym-krajem-w-ue-ranking-i-mapa-ilga-2020-dotyczacy-lgbt/219919h> (dostęp 17.05.2021).
- Deon.pl. 2019. *Hiszpania: rekordowo niska liczba katolików*, <https://deon.pl/kosciol/hiszpania-rekordowo-niska-liczba-katolikow,502947> (dostęp 15.12.2018).
- Dziennik Gazeta Prawna. 2020. *Zakaz adopcji dzieci przez pary jedнопłciowe. Duda podpisał projekt zmiany konstytucji*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1485373.zakaz-adopcji-dzieci-przez-pary-jedнопłciowe-projekt-zmiany-konstytucji.html> (dostęp 6.07.2020).
- Encarnacion, O.G. 2020. Memory in Politics in Democracies Spain. W: D. Muro, I. Lago (red.). *The Oxford Handbook of Spanish Politics*. Oxford: Oxford University Press, s. 47–61. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198826934.013.4>
- The Guardian. 2001. *Gays persecuted by Franco lose criminal status at last*, <https://www.theguardian.com/world/2001/dec/13/gayrights.gilestremlett> (dostęp 13.12.2001).
- Haggerty, G.E., Zimmerman, B. 1999. *Encyclopedia of Lesbian and Gay Histories and Cultures*. New York: Taylor & Francis.
- Kamen, H. 1998. *The Spanish Inquisition: a historical revision*. New Haven and London: Yale University Press. <https://archive.org/details/spanishinquisition00henr>. Free Download, Borrow, and Streaming: Internet Archive.
- Kampania Przeciw Homofobii. 2020. <https://kph.org.pl/minister-ziobro-wykorzystuje-dzieci-aby-realizowac-homofobiczna-wizje-polski-oswiadczenie-kph> (dostęp 11.03.2021).
- Martinez, O., Dodge, B. 2010. El barrio de La Chueca of Madrid, Spain: An emerging epicenter of the global LGBT civil rights movement. *Journal of Homosexuality* 57(2), s. 226–248. <https://doi.org/10.1080/00918360903488913>
- Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación. 2011. <https://www.exteriores.gob.es/es/Ministerio/HistoriaDelMinisterio/Paginas/Ministros-de-Asuntos-Exteriores.aspx>.
- Pluralidad. 2021. *“Conoces la campaña Yo soy tú, mézclate”?* Viernes 26.03, <https://www.mezclate.es/2021/03/conoces-la-campana-yo-soy-tu-mezclate.html>
- Portalstatystyczny. 2022. <https://portalstatystyczny.pl/kosciol-katolicki-w-polsce-spada-religijnosc-wsrod-mlodych-osob/> (dostęp 5.11.2022).
- QUER.pl Portal osób LGBT+, <https://queer.pl/news/205683/zbigniew-ziobro-chce-obalic-historyczny-polski-wyrok-o-ochronie-praw-osob-transpłciowych> (dostęp 1.07.2021).
- Rainbow Europe ranking. 2022. *Poland the is the most homophobic country in EU*, <https://tvn24.pl/tvn24-news-in-english/poland-ranks-as-the-worst-country-for-lgbti-people-in-eu-ilga-europe-5710294> (dostęp 5.11.2022).
- Raport Kampanii Przeciw Homofobii 2019–2020. *Sytuacja społeczna osób LGBT+ w Polsce*, <https://kph.org.pl/polish-governments-policies-are-ruining-the-lives-of-lgbt-people-we-are-publishing-the-report-on-the-social-situation-of-lgbta-people-in-poland-in-the-years-2019-2020/> (dostęp 8.12.2021).
- Selerowicz, A. 1993. *Leksykon kochających inaczej*. Poznań: Softpress.
- Skrzypek, P. 2019. Sytuacja prawna osób LGBT w Polsce. W: M. Bogusz, M. Wojcieszak, P. Rachwał (red.). *Poszerzamy horyzonty*. T. XIV. Słupsk.

-
- Skrzypek, P. 2020. Sytuacja prawna osób LGBT w Hiszpanii jako wynik zmian społeczno-politycznych. W: M. Bogusz, M. Wojcieszak, P. Rachwał (red.). *Poszerzamy horyzonty*. T. XVIII. Cz. 2. Słupsk.
- Social Research Center CIS (May 2011) in Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación. *Spain LGBT good practices*, s. 1, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Discrimination/LGBT/Res_27_32/Spain.pdf.
- Spencer, C. 1996. *Homosexuality: A History*. Londres: Fourth Estate.
- Thompson, E.A. 2007. *Los Gotos en España*. Alianza Editorial.
- Tomasik, K. 2018. *Gejereł. Mniejszości seksualne w PRL-u*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Edukacji Narodowej z dnia: 3 lipca 2012 r. (RPO-690507-I/11), 24 kwietnia 2014 r. (I.800.1.2014), 17 marca 2016 r. (XI.800.15.2016), 22 października 2019 r. (XI.800.3.2017).